

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київ. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 10.09.2024).
2. План Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2024).
3. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (дата звернення: 10.09.2024).
4. Нова книга про повоєнну відбудову Японії. Японське економічне диво. *Економічна правда*. 22 грудня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/22/695319/> (дата звернення: 10.09.2024).
5. Амелін А. Корея: відновлення повоєнної економіки. *uifuture.org*. 25.03.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-povoyennoyi-ekonomiky/> (дата звернення: 10.09.2024).

ПЕРЕДУМОВИ ПОСИЛЕННЯ АВТОРИТАРИЗМУ НА ТЛІ ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ

Польовий М. А.

Університет Коменіуса, Братислава (Словацька республіка)
e-mail: 322813@gmail.com

Найбільшим викликом для України у перші повоєнні роки ми передбачаємо авторитарні тенденції, що набуватимуть різноманітних форм і будуть підживлюватися з різних боків суспільного життя.

Власне, складно уявити хоч одну сферу суспільного життя, хоч одну верству суспільства, які не будуть формувати запит на «сильну руку» в тих чи інших формах. Теоретичне обґрунтування зростання авторитарних тенденцій після складної та виснажливої протидії більш сильному суперникові, зокрема після воєнних, дій надає, зокрема, теорія нео-мілітарних демократій, що розробляється школою Р. Бейкера з Університету Торуня.

Основними параметрами, які варто взяти до уваги, вважаємо різноманітні обмеження політичної та громадської діяльності, зокрема свободи слова та преси, свободи релігії, свободи асоціацій та публічних зібрань.

Варто зазначити, що в Україні вже зараз сформувалася значна система обмеження громадських свобод, цілком логічно обумовлена воєнним станом і супутніми потребами підтримки цілісності інформаційного простору в умовах ворожих інформаційних впливів під час війни.

Варто згадати, що напередодні повномасштабного вторгнення Російської федерації в Україну попередні вісім років війни не вплинули на книгодрукування російською мовою книг та журналів. Будь-які обмеження на розповсюдження російських газет / книг були турботою лише ентузіастів. Підтримка українського книговидавництва також була справою ентузіастів, а не державних органів. Навіть після отримання Томосу у 2018 році Українська православна церква Московського патріархату (проросійська) почувала себе цілком впевнено. Навіть більше, про-

тягом усього періоду до початку відкритого вторгнення виникали додаткові труднощі з реєстрацією громад нової, Православної церкви України. Навіть після початку відкритого вторгнення ніхто не зачіпав російську гілку православної церкви в Україні. Лише наприкінці літа 2022 року з'явилися заклики від громадських організацій та місцевих органів влади (у західній Україні) обмежити вплив проросійської церкви або навіть закрити її парафії. У цьому випадку ми маємо рідкісну ситуацію, коли громадянське суспільство ініціює впровадження заходів мілітарної демократії. Власне, прийняття закону, що фактично унеможлиблює нормальне існування проросійської «Української православної церкви», лише в другій половині 2024 року також свідчить про повільний рух у бік обмежень формальної релігійної свободи.

Свобода слова також майже не була обмежена до початку повномасштабного вторгнення. Це можна побачити з того факту, що можливості для проросійської пропаганди у соціальних мережах та пресі не обмежувалися в жоден спосіб. Звісно, з кінця 2014 року стало неможливо публікувати прямі заклики до ліквідації української держави. Але слабо завуальовані антиукраїнські заклики все ще були можливими. Відверто проросійські ЗМІ також існували до квітня-травня 2022 року. Проросійська пропаганда вільно циркулювала в соціальних мережах до вторгнення 24 лютого. Водночас факт ведення війни періодично використовувався владою для боротьби з політичними опонентами. Зокрема, як за президентства Порошенка, так і за президентства Зеленського були спроби закрити телеканали, які належали опозиції. Оскільки в Україні ці канали зазвичай належать олігархам, наприкінці 2021 року, в межах виконання закону про боротьбу з олігархами, була здійснена спроба позбавити українських олігархів ЗМІ, якими вони володіли. Загальноновизнано, що результатом мало бути передання ЗМІ під контроль Офісу Президента України. Внаслідок цього великі медіа, що належали, наприклад, Порошенку, були змушені змінити свою формальну структуру власності. Однак старі власники зберегли непрямий контроль над ними.

До початку повномасштабного вторгнення серед згадуваних чинників найбільшим обмеженням була свобода зібрань під час COVID-19.

Водночас ані початок війни у 2014 році, ані обмеження, пов'язані з COVID-19, не змогли привести країну до значного поширення заходів мілітарної демократії. Весь цей час державна влада повільно рухалася в бік авторитарно налаштованої консолідації перед обличчям загрози політичної кризи. Водночас через «офлайн-обмеження» під час COVID-19 потроху намітилася тенденція до збільшення кількості суперечливих рішень влади, незважаючи на протести людей.

Повномасштабне вторгнення різко змінило тренди впровадження заходів мілітарної демократії. З цього моменту їх впровадження стало запорукою виживання української держави. З 24 лютого 2022 року в Україні було запроваджено воєнний стан, який передбачає низку обмежень для політичної діяльності. Свобо-

да зібрань і свобода слова були обмежені. Водночас українська влада запровадила додаткові обмеження для проросійських сил. Зокрема, було припинено діяльність кількох проросійських партій, як-от «Опозиційна платформа – За життя» та «Партія Шарія». Подібні кроки виглядають зрозумілими і підтримуються українським суспільством, але це може мати багато дискреційних наслідків для майбутнього розвитку демократії в Україні. Найбільш примітним заходом загального характеру (тобто не спрямованим на конкретних політичних акторів) під час вторгнення стало запровадження єдиного телевізійного мовлення в березні 2022 року – цілодобового марафону «Єдині новини #UАразом». Водночас реалізація цього рішення мала різні аспекти: наприклад, спочатку майже всі телеканали були просто закриті, включно з відкрито опозиційними, наприклад, канал Прямий. Потім до процесу організації єдиного мовлення додали навіть сумнівні, але лояльні до влади телеканали. Водночас відкрито опозиційні канали не були включені до цієї єдиної мережі мовлення. Також уже влітку 2022 року з'явилися плани запровадити заборону на політичну діяльність для колишніх членів (вже заборонених) проросійських партій. Навіть більше, ходили чутки, що внаслідок успішного літнього контрнаступу і очікуваної перемоги України у війні українська влада готується провести дострокові парламентські вибори. Враховуючи заборону на участь у політиці деяких опозиціонерів і на хвилі ейфорії від перемоги, президентська партія мала б отримати конституційну більшість (понад 300 місць) у парламенті, що, безсумнівно, створило б серйозну загрозу демократії в Україні. Поки що ці плани не реалізовані, труднощі 2023 та 2024 років відклали ці плани на майбутнє, але зрозуміло, що в політичних еліт немає сумнівів у доцільності їх реалізації протягом кількох місяців після перемоги України у війні. Також немає сумнівів, що народ України підтримає цей процес.

Отже, в умовах воєнного конфлікту негативні прояви мілітарної демократії, насамперед у сфері обмеження свобод ЗМІ та формування єдиного медійного порядку денного, виявляються дуже корисними для забезпечення мобілізації людей у широкому сенсі цього слова та для успішного збройного опору сильнішому ворогу. Можна стверджувати, що впровадження заходів мілітарної демократії є важливим елементом досягнення перемоги у війні. Водночас надзвичайне посилення інститутів та обмежень мілітарної демократії не може бути швидко нівельованим одразу після закінчення війни. На тлі безлічі економічних, соціальних та гуманітарних проблем для політичної еліти буде вкрай привабливим рішенням скористатися відлагодженими під час війни інструментами обмеження політичних свобод із цілком благородною метою найскорішої відбудови країни. Але ж історичний досвід показує, що немає гарантованих внутрішніх механізмів послаблення авторитаризму. Тобто найбільш імовірним сценарієм є укріплення та подальше поглиблення мілітарної демократії в бік все більш авторитарних форм адміністрування держави та соціуму.